

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВОЙТКІВ ОЛЕГ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 821.161.2-311.1.09"188"І.Франко:7.041(477.83/86)"18/19"

**ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЯ
В РОМАНІ ІВАНА ФРАНКА «ЛЕЛЬ І ПОЛЕЛЬ»**

Спеціальність 10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української літератури імені академіка Михайла Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор кафедри української фольклористики
імені академіка Філарета Колесси
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Пилипчук Святослав Михайлович

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Голод Роман Богданович

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту Івана Франка НАН України
Швець Алла Іванівна

Захист відбудеться 07 листопада 2018 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1 .

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 05 жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук

Крохмальний Р. О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Попри наявність багатьох наукових напрацювань, спадщина Івана Франка й надалі потребує уваги, спрямованої на осягнення феномену мистецького світу письменника. У сучасному франкознавстві з'являється дедалі більше ґрунтовних досліджень творчості письменника, однак чимало питань залишаються актуальними та недостатньо висвітленими. Проза займає значну частину Франкових творчих здобутків. Цікава вона не лише жанровою різноманітністю, а й оригінальністю та неповторністю створених художніх світів. Чимало прозових творів Іван Франко написав іноземними мовами, у тому числі й польською. До цієї категорії належить роман «Лель і Полель», у якому автор зобразив тогочасну галицьку суспільність. Згаданий Франків роман не часто потрапляв у поле наукової уваги дослідників. Франкознавці згадували про твір лише побіжно, розглядаючи його як певний підготовчий етап до написання інших творів – зокрема роману «Перехресні стежки» (І. Денисюк, М. Ільницький, Я. Мельник); розглядаючи неповторний авторський стиль у романі, виявляли виразні риси різних літературних течій (В. Будний, Р. Голод, Т. Гундорова, М. Легкий); М. Легкий, на основі напрацювань І. Денисюка, дослідив найменування у прозі І. Франка, зупинившись на виясненні глибокого сенсу, закладеного в іменах героїв роману «Лель і Полель». Широко закреслений мистецький задум письменника зумовив уведення в текстуру твору галереї персонажів, серед яких чимало різнотипних особистостей із багатьох верств галицької суспільності другої половини ХІХ ст. У художніх образах твору майстерно передано людські типи тогочасного суспільства. Тож з'ясування художньої концепції героя в романі «Лель і Полель» допоможе краще зрозуміти не лише Франкове сприйняття сучасності, а й збагнути, наскільки суголосними є образи твору з особистим життям письменника. Водночас крізь призму аналітичної оцінки персонажного ряду відкривається перспектива чіткіше представити специфіку художнього письма автора.

На окремі аспекти художньої концепції героя в романі «Лель і Полель» звертали увагу Л. Бондар, І. Денисюк, Р. Голод, Р. Горак, Т. Гундорова, Л. Каневська, М. Легкий, М. Ткачук, Т. Пастух, А. Швець та інші. Незважаючи на це, франкознавці ще не запропонували цілісної спроби дослідити образну систему цього твору. Головне завдання дисертаційної роботи полягає в комплексному аналізі художніх образів роману «Лель і Полель» у контексті творчості письменника.

Актуальність теми стала ще доречнішою у контексті сьогоднішніх польсько-українських політичних відносин. Аналізуючи непорозуміння між Польщею та Україною, варто пам'ятати про історичний досвід й аналізувати проблеми польсько-українських відносин, які склалися раніше. Постійна вимушена боротьба за власну національну ідентичність негативно впливала на історичне буття українського народу. Цей негатив виявився і в політичному, і в соціальному, сімейному житті. У романі «Лель і Полель», а також в одній із версій передісторії до твору – оповіданні «Герой поневолі», це дуже добре видно. Гриць Калинович – канцелярист, який одружився з полькою, зазнав чималих

поневірянь, бо дружина, головно через національну приналежність чоловіка, ставилася до нього з погордою, а дітей після смерті батька виховала в польському дусі. Якщо ж говорити про роман «Лель і Полель», то сцена гостини провладної еліти в Калиновичів удома чи не найяскравіше передає ставлення цих осіб до представників українського народу. Владна верхівка переважно складалася з осіб неукраїнської національності, яким були байдужі проблеми українського простолюду.

Психологічне, соціальне, політичне наповнення мальовничої галереї персонажів Франкового роману зумовлює ідейну й естетичну значущість цього твору для сучасності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка на кафедрі української літератури ім. акад. М. Возняка в рамках теми «Етнодуховні і культурософські концепти в західноукраїнській літературі і літературознавстві першої половини ХХ ст.» (номер державної реєстрації НДР: № ДР 0115U003696).

Тему дисертації затверджено на засіданні спеціалізованої вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №43/12 від 06 грудня 2017 року).

Мета роботи – комплексно дослідити образну систему роману Івана Франка «Лель і Полель» та з'ясувати засадничі принципи художньої концепції героя у творчості письменника на прикладі зазначеного твору.

Реалізація цієї мети передбачає виконання таких **завдань**:

- усебічно розглянути й осмислити історію написання та публікації роману Івана Франка «Лель і Полель»;
- з'ясувати місце роману «Лель і Полель» у прозовій спадщині письменника;
- розглянути твір на тлі літературного процесу межі ХІХ – ХХ століть;
- простежити світоглядну еволюцію головних героїв роману Владислава та Гната Калиновичів;
- охарактеризувати образ Регіни Киселевської й визначити її вплив на поведінку братів Калиновичів;
- з'ясувати роль другорядних персонажів у процесі увиразнення характерів головних героїв твору.

Об'єкт дослідження – роман Івана Франка «Лель і Полель».

Предмет дослідження – художні образи роману «Лель і Полель».

Методи дослідження. Наукова реалізація дослідницьких завдань передбачає залучення різноманітних методологічних тактик. У дисертації використано загальнонаукові методи дослідження – психологічний, біографічний, описовий, інтертекстуальний, частково – психоаналітичний, а також техніку *close reading*.

Теоретико-методологічною основою дисертації є наукові праці літературознавців і франкознавців, зокрема В. Адмоні, Л. Бондар, В. Будного, Р. Голода, Р. Горака, Т. Гундорової, І. Денисюка, М. Зерова, М. Ільницького, Л. Каневської, М. Лапій, М. Ласло-Куцюк, М. Легкого, Г. Маркевича, Я. Мельник, Д. Наливайка, Т. Пастуха, С. Пилипчака, Л. Сеника, М. Ткачука, Н. Тодчук, Р. Чопика та інших.

Наукова новизна дослідження. Пропонована праця – перше у франкознавстві цілісне системне дослідження роману Івана Франка «Лель і Полель» з особливим акцентом на з'ясуванні принципів реалізації художньої концепції героя у творі. Простежено внутрішні колізії духовного життя головних персонажів роману, проаналізовано другорядні образи твору, накреслено паралелі до інших творів Івана Франка, осмислено проблему автора та героя, проаналізовано твір у літературному контексті кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Теоретичне значення. Результати дисертаційної роботи можна використати в дальшому системному дослідженні великої художньої прози Івана Франка, зокрема романів про інтелігенцію. Також пропоновані напрацювання вкрай важливі для осмислення наскрізної нитки «внутрішнього сюжету» між іншими образами у творах автора.

Практичне значення зумовлене можливістю використання результатів роботи у підготовці спецкурсів з різних літературознавчих дисциплін і написанні підручників та навчальних посібників з історії української літератури 80-х – 90-х рр. ХІХ ст. Матеріали дослідження дадуть змогу глибше пізнати прозову спадщину Івана Франка, передусім у контексті аналізу художніх образів Франкових творів.

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження є результатом самостійних наукових пошуків. Використання праць інших науковців підтверджено покликаннями, поданими у списку літератури. Публікацій у співавторстві немає.

Апробація результатів дисертації. За темою дисертації виголошено доповіді на конференціях: Всеукраїнська наукова конференція «Не попів слів, а серця жар»: філологічні обрії Івана Денисюка (до 90-річчя від дня народження Івана Денисюка) (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 12 грудня 2014 р.); ХХІХ Щорічна наукова франківська конференція «Націософія Івана Франка» (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 23 жовтня 2016 р.); Звітньо-наукова конференція Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 1 лютого 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми філософії та журналістики» (м. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 21–22 квітня 2016 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Благословенний закуток нашого краю»: II франкознавчий пленер. Гуцульщина (с. Криворівня, 4-6 червня, 2016 р.); Міжнародний науковий конгрес «Іван Франко: Я єсть пролог...» (до 160-річчя від дня народження Івана Франка) (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 22-24 вересня, 2016 р.); Звітньо-наукова конференція Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 1 лютого 2017 р.), «“Дивлячись на цей гірський світ...”: літературознавчі виміри. III франкознавчий пленер» (с. Бистрець, 9–11 червня, 2017 р.); Всеукраїнська наукова конференція «...Його постать роки одягають у бронзу...» (до 120-ліття від дня народження Євгена Маланюка) (м. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2–3 листопада 2017 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано шість наукових публікацій, чотири з яких вміщено фахових виданнях ДАК України. Одна стаття опублікована у закордонному виданні.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, основного тексту – 179 сторінок. Список використаних джерел охоплює 209 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й завдання, подано коротку характеристику основних методів роботи, розкрито наукову новизну, практичне значення здобутих результатів, наведено відомості про апробацію та авторські публікації.

Перший розділ **«Роман Івана Франка “Лель і Полель” у контексті розвитку української літератури»** має два підрозділи. У підрозділі 1.1 *«“Штука доволі широка і, смію думати, інтересна”*: історія написання Франкового роману *“Лель і Полель”*» зосереджено увагу на історії написання однойменного роману І. Франка. У підрозділі 1.2 *«“Лель і Полель” у дзеркалі критики»* розглянуто найважливіші дослідження науковців про роман (Л. Бондар, М. Возняка, Р. Голода, Р. Горака, І. Денисюка, Л. Каневської, М. Ласло-Куцюк, М. Легкого, Я. Мельник, Д. Наливайка, Т. Пастуха, С. Пилипчука, Т. Салиги, Л. Сеника, М. Ткачука, Н. Тодчук, Р. Чопика та інших).

Структура та зміст роману І. Франка *«Лель і Полель»* містять чимало новаторських елементів. Твір відповідає духові тогочасної літературної традиції, а в дечому навіть і випереджає її. Не дарма поява роману викликала неоднозначну критичну оцінку літературознавців. Свій польськомовний роман *«Лель і Полель»* І. Франко писав у час, коли потребував матеріальної підтримки для належного облаштування сімейного життя. Оголошення конкурсу було чудовою нагодою не лише отримати необхідні кошти, а й опублікувати свій великий твір на сторінках популярного польського часопису *«Kurjer Warszawski»*. Зважаючи на те, що твір був розрахований на польськомовного читача, І. Франко написав його польською мовою з дотриманням польських літературних традицій. Саме тому у романі можна віднайти елементи, що властиві тогочасній популярній польській літературі (зокрема, модним було використання фантастики в реалістичному контексті).

На жаль, І. Франко зі своїм *«Лелем і Полелем»* не переміг в оголошеному конкурсі, тож роман не опублікували на сторінках багатотиражної щоденної газети. Попри невдачу письменник на основі свого розлогого роману створив кілька малих прозових творів. Одним із них є оповідання *«Герой поневолі»*, яке автор переклав українською мовою, дещо трансформувавши сюжет і змінивши закінчення. У фіналі твору письменник акцентував на реаліях тогочасних міжетнічних польсько-українських відносин.

У романі *«Лель і Полель»* передано чимало правдивих, неприкрашених деталей із життя тогочасного суспільства. Це, вочевидь, стало однією з причин Франкової невдачі у творчому конкурсі.

Науковці неодноразово виявляли зацікавленість до цього роману. Однак звернення ці були принагідними. Першовідкривачем *«Леля і Полеля»* по праву

можна вважати М. Возняка, який здійснив переклад твору українською мовою та вперше опублікував його з відповідним науковим коментарем. Сучасна критика час від часу спрямовує свій дослідницький погляд на роман, оскільки без нього неможливо зрозуміти всю повноту творчого доробку І. Франка, панорамно представити особливості художнього світу письменника.

Разом із цим варто зазначити, що образи роману наповнені глибинною суттю. Багато з них мали конкретних прототипів й ілюстрували реальні людські взаємини в Галичині другої половини XIX століття.

Другий розділ **«Скомплікований паралелограм сил»: від романтизму до модернізму»** складається із шести підрозділів. У них зроблено спробу віднайти в романі риси різних літературних течій.

Роман «Лель і Полель» належить до того типу художніх полотен, у яких І. Франко під впливом зарубіжних літературних авторитетів у пошуках власного письменницького стилю експериментував із художніми елементами, апробував неповторні авторські мистецькі шукання. Уважне прочитання роману дає змогу зауважити, що в ньому І. Франко використав прийом контамінації, тобто поєднав виразні ознаки різних літературних напрямів. У творі домінують реалістичні описи густо помережено вставками інших літературних стилів, зокрема *романтичного*. Романтично-готична манера письма молодого автора випрозорюється у низці сцен: в'язниця, яку можна трактувати як своєрідну фортецю; таємничий, незвіданий простір; загадкові та захопливі водночас історії старого розбійника Семка Тумана; розповідь про надійно заховані скарби; смерть цього непересічного чоловіка у стінах в'язниці. У деяких епізодах роману «Лель і Полель» помітні ознаки типово-романтичного жанру – балади. Любовний трикутник урешті призводить до трагічного фіналу. Фатальна вроджена сила, що тримала братів разом ще з раннього дитинства, змусила їх одномоментно закохатися в одну й ту саму жінку та один за одним передчасно піти з життя і підтвердити такий типовий для балад «екзистенційний характер безвихідності». Іншим «вставним казково-баладним сюжетом» можна назвати надзвичайну історію про розбійника Семка Тумана. Життєву трагедію таємничого опришка автор подає через модус спомину.

Романтичну стилістику органічно доповнено прийомом контрасту: братівська ідентичність така різна. На цій діалектичній єдності побудоване все життя Калиновичів: від зовнішнього вигляду до поведінки.

Осмислення теми роздвоєння та відступництва – це також упізнавані маркери романтизму. Вони виринають у творі двічі: уперше – коли брати зрадили один одного, а вдруге тоді, коли Гнат відмовився від себе, від своїх ідеалів задля якоїсь абстрактної надії на прийдешнє щастя. Цей аспект у творі має очевидний зв'язок, тісну переплетеність зі ще одним романтичним мотивом всевладного руйнівного кохання. Це почуття настільки сильне, що заради нього злочин проти власного сумління – це тільки найменша жертва, бо ж його продовженням стало самогубство Гната. Віра в ідеал, суспільна робота, боротьба зі заскорузлою

системою також належать до комплексу романтичних оздоб твору, засвідчують, наскільки близькою була Франкові ота художньо-естетична парадигма, з якої, за його ж зізнанням, він ніколи не виходив повною мірою.

У романній подієвості «Леля і Полеля» збережено топографічну та часову точність. Автор відтворює реалії другої половини XIX століття, зокрема виразними штрихами малює тяжке становище галицького селянства після революції 1848 року й аж до середини 80-х років XIX ст. Цієї правдивості зображення особливостей суспільного життя Франкові вдалося досягти через застосування *реалістичного письма*. На громаду, на важливі суспільні процеси автор дивиться з неабиякою увагою. Відтак не заплющує очі на безсоромні шляхетські спекуляції (зокрема на нафтових родовищах) і на підступну (нерідко кровопролитну) жидівську конкуренцію на бориславських копальнях, і на брехливі судові процеси за землю, і на горезвісне ошуканство.

Через активне використання прийомів реалізму І. Франко успішно репрезентував чимало тогочасних станів, професій, людських типів. Серед них: майстри, муляри, гардеробниці, сторожі кам'яниць, офіціанти, тюремні стражники, ключники, наглядачі, начальник тюрми, судді, адвокати, журналісти, поліціанти, «протоколянти», корчмарі, селяни, шарлатани, графи, шляхтичі, прості міщани, члени Народної Ради, прокурор, присяжні судді, оборонці, трибунал, комірник, адвокати, журналісти, письменники, редактори, священники. Увесь цей розгорнутий персональний ряд якнайвиразніше свідчить, що І. Франко ставив за мету правдиво відтворити дійсність в її типових рисах і повноті.

Взаємини людини і світу та вплив соціально-історичних обставин на формування характеру особи – типові риси реалізму в літературі. Задля повноти осягнення духовних горизонтів братів Калиновичів І. Франко показав їхнє дитинство, ті реалії, які вплинули на становлення особистої постави: рано залишилися сиротами, вели життя львівських вуличних хлопців, потрапили у в'язницю та після «виховання криміналом» були на утриманні простого селянина, здобули якісну вищу освіту, присвятили себе суспільному служінню.

У «Лелі і Полелі» автор гармонійно поєднав поетику реалізму не лише з романтизмом, а й з елементами інших літературних напрямів. Виразні ознаки *модернізму* відстежуємо в описі образу Регіни. Як відомо, дівчина вирізнялася нетиповою вродою – кавалери біля неї «не роїлися», однак Калиновичі закохалися в неї до безтями. Щоб збагнути таку неузгодженість, варто пам'ятати про своєрідність філософії модернізму, яка серед наріжних каменів своєї ідеологічної платформи поставила принцип «ігнорування фундаментальних категорій мистецтва – прекрасного і краси». Використовуючи цей відомий маневр, авторові вдалося передати всю «іншість» героїні, її небуденну вроду, поєднану з виразною внутрішньою привабливістю. Окрім того, для кращого розуміння душевної трагедії, кардинального внутрішнього перевороту Начка автор вдався до модерністичних прийомів психологізації письма. Молодий хлопець переживає внутрішню муку, стоїть перед складним екзистенційним вибором, бо змушений

приймати найвідповідальніше рішення в житті. Суть рішення полягала в тому, щоб зректися попередніх переконань, стати зрадником заради втишення любовної пристрасті, задоволення особистих інтересів і персональних амбіцій. Заглиблення у психічний стан Гната, у його внутрішній світ І. Франко здійснив через внутрішні монологи, характерні для модерної літератури. Широке використання цього прийому стало органічним елементом роману, особливо у другій частині твору.

За допомогою посилення психологізму автор поглянув на свого героя під іншим кутом зору, проаналізував стан його душі та заглянув у її «найглибші тайники».

У романі «Лель і Полель» знайшли свій природний вияв багато характерних, впізнаваних ознак другого періоду творчості І. Франка – «періоду наукового та ідеального реалізму» (за концепцією М. Легкого), а крім того – виразним залишається молодечий романтизм, який домінував у попередньому періоді, та вже визріває *натуралізм*. Ще у вступних акордах до роману автор знайомить читача з бандою вуличних «яндрусів», яким Владко та Начко пояснюють своє запізнення і розповідають історію про «лікування» кошеняти. Залишаючись на позиціях реалізму, автор уперше використав у творі прийом натуралістів: таке фотографічно точне зображення дійсності було характерною рисою цього літературного напрямку. Натуралістичний «прийом» застосував І. Франко й тоді, коли відтворював в'язничний побут братів Калиновичів, а точніше – усі «принади» камери, до якої заперли Владка та Начка. Докладний опис дає змогу ретельно уявити кімнатку, яку малі Калиновичі ділили зі старим Семком Туманом.

За допомогою натуралістичних прийомів майстрові вдалося вивершити образ Ернеста Киселевського – негативного персонажа, який є своєрідним паразитом, що живе лише з праці інших. Прийоми натуралізму видаються найбільш вдалим для змалювання героїв такого типу. Завдяки головній рисі натуралізму – зобразити явище в усіх найдрібніших деталях, у тому числі й негативних – авторові вдалося тонко відтворити весь трагізм образу Ернеста Киселевського.

Ще один епізод роману, у якому засоби натуралізму допомогли чи не найвдаліше передати характер зображуваних подій, був опис страшної картини, яку побачив Владислав, коли повернувся до братового помешкання. Докладно відтворений момент допомагає максимально точно відчувати складну екзистенційну ситуацію, зрозуміти найтонші внутрішні порухи героїв твору, які вирвані зі щоденного, звичного життєвого укладу, пережити момент по-особливому.

Поетику натуралізму автор використовував не лише для творення шокуючого враження. Чіткості у змалюванні атмосфери, яка панувала у Гнатовій друкарні, Франкові вдалося досягти завдяки докладності у зображенні роботи друкарської машини. Саме опис машини, яка «перетворилась у грізну, грюкаючу й брязкаючу істоту, що своїм безупинним пекельним галасом наповнювала все приміщення»,

створює ефект присутності, безпосередньо переносить читача до друкарні у товариство працівників редакції «Гінця».

Мальовничі описи пейзажів у романі «Лель і Полель» не обійшлись без використання засадничих прийомів *імпресіонізму*. Ознаки цього стилю в романі є наскрізними. Їх виразно спостерігаємо вже в увертюрній частині твору. Опис лісу, у який діти пішли по гриби, передає всю красу миті. Лісова ідилія – це лише момент, що його ловить і зупиняє автор, аби помилуватися красою природи, аби насолодитися її неповторністю. Імпресіоністичні вкраплення пронизують увесь твір: сцени міського життя, вулиці Львова, якими проходить Начко Калинович, підсилюють холод його душі і трагічну самотність.

В останньому розділі автор також переносить читача на лоно природи, куди Владислав і Регіна відправились у погоні за Шнайдером. Опис гір підкреслює гостросюжетність деталей пережитого дня, акцентує на емоційній висоті, що її підкорили закохані. Автор передає психологічне сприйняття життєвих фактів, показує неймовірний ефект прекрасної миті в бутті природи. Але є водночас якась невидима надмірна субстанція, яка в'яже воедино пейзажні відступи з провідною сюжетною лінією та робить неможливим відокремлене сприйняття пейзажів і картин з життя головних героїв: вони взаємодоповнюють один одного, увиразнюють, додають сили, повноти, рельєфності. Такі пейзажні вкраплення в романі створюють ілюзію певної епізодичності, кінематографічної кадровості, яка стала впізнаваною ознакою імпресіоністичного письма.

Художній інструментарій Франка-романіста надзвичайно різноманітний і багатогранний. Письменник виробив власні принципи художньої творчості й не заганняв себе у вузькі межі – «шухляди» певного стилю. Елементи романтизму (окремі епізоди навіть тяжіють до готичного письма), реалізму, натуралізму, модернізму (з усіма його мінливими течіями) тісно переплетені. Романтичну скибу відорано мотивами фольклорної балади у сюжеті, трагізмом життєвого шляху Калиновичів, їхнім болем нерозділеного кохання, протистоянням несправедливому суспільству, зрадою. Реалізм зглиблено правдою життєвих буднів середини XIX століття. За допомогою натуралізму фактографічно відтворено всі громадсько-побутові обставини, створено необхідне рельєфне тло, важливе для деталізації та обґрунтування вчинків героїв. Через імпресіоністичні прийоми глибоко передано всю красу важливої миті, яку так емоційно переживають герої, привідкрито завісу їхніх внутрішніх психологічних змагань. Відтак у творі проглядається оригінальний шлях автора: від реалізму, який лежить в основі роману, до романтизму через методи зображення в натуралістичному та імпресіоністичному ключах. Через синтез стилів автор вийшов на стереометричне представлення повнокровних тогочасних людських характерів.

У третьому розділі дисертації «Галерея персонажів роману “Лель і Полель”»: **художньо-ідеологічний вимір**» проаналізовано образи героїв роману Івана Франка. У підрозділі 3.1. «Порозуміння та протистояння: українсько-польське

питання в романі Івана Франка «Лель і Полель»» досліджено погляди Івана Франка на українсько-польські відносини, окреслено чинники, які впливали на той факт, що з-під пера вченого вийшло чимало праць про життя польської суспільності, а також на основі роману «Лель і Полель» розкрито проблему міжетнічних стосунків.

Франкове проникнення у польську проблематику, його перейнятість цим питанням була зумовлена низкою факторів. Усе життя письменник провів у гравітаційному полі галицького суспільства, де перетиналися, конкурували та взаємозбагачувалися українська, польська, єврейська та інші культури. Саме ці обставини підштовхнули його до з'ясування проблеми етнічного та загальнолюдського в культурі загалом та літературі зокрема. Окрім того, варто згадати й про «польський період», те десятилітнє перебування письменника «в наймах у сусідів», яке також мало значний вплив на формування кола наукових інтересів І. Франка. Враховуючи це, цілком зрозумілим видається той факт, що з-під пера вченого вийшло чимало праць, присвячених аналізу життя польської суспільності. В об'єктиві особливої уваги цього пласту досліджень І. Франка була проблема польсько-українських відносин. Власні погляди з цього питання він органічно переніс на сторінки роману «Лель і Полель», таким чином «передавши» свою боротьбу героям твору Владиславові та Гнатові. Пропонуючи налагодити діалог між владою та простолюдом, Калиновичі стали поперек шляху більшості провладних мужів і зробили нереальним безперешкодне втілення їхніх підступних планів.

Про можливі шляхи налагодження конструктивного й перспективного українсько-польського діалогу І. Франко розмірковував у публіцистичних, філософських, літературно-критичних працях, на сторінках художніх творів. Аби достукатися до якомога ширшої аудиторії, письменник свої оригінальні твори писав і польською, і німецькою, і російською мовами. Франкова широко розгорнена програма міжкультурного діалогу стала основною причиною того, що польська інтелігенція звернула увагу на українське питання, почала сприймати й оцінювати його по-іншому. Український геній не перейшов на польську мову, а лише її використовував, аби ширити нові знання на поневолених землях України та за її межами.

Щось схоже спостерігаємо в романі І. Франка «Лель і Полель». Місіонерами у своєму літературному полотні автор представив братів Гната і Владислава Калиновичів. Вони стали будівничими «мосту зрозуміння». Завдання, яке ставили перед собою хлопці, – привернути увагу «галицької верхівки» до народу, освічених верств до простолюду. Брати Калиновичі – герої, які втілюють риси Франкового ідеального громадянина.

Саме на основі власних «переживань», так званої автопсії, автор зображує, «списує» типову картину міжнаціональних взаємин тогочасного Львова. Вдихнувши життя у своїх героїв, Франко хотів, аби читач побачив збоку тогочасні реалії і зрозумів, де поле, на якому варто працювати. Зважаючи на те, що

більшість інтелігенції була польськомовною, автор хотів через твір, писаний польською мовою, вплинути на дії освіченої верстви польського населення.

У підрозділі 3.2. *«Проблема стосунків героя і суспільства в романі Івана Франка “Лель і Полель”»* зроблено спробу віднайти точки дотику провідних мотивів Франкового роману та драми Ю. Словацького «Лілла Венеда», а також досліджено своєрідність художнього втілення образів братів Владислава і Гната Калиновичів. Окрім того, у розділі проаналізовано роздуми героїв над питанням протиборства між особистим і громадським, почуттям власного щастя і служіння громаді.

Як відомо, імена головних героїв роману та їхні ідеї боротьби за свободу рідного народу І. Франко почерпнув саме зі згаданої драми Ю. Словацького. Запозичивши образи братів-лицарів і використавши ідею захисту суспільних інтересів, І. Франко докорінно переосмислив елементи, апробовані у творчості польського письменника, і перевів їх на національний ґрунт, увів у координати галицьких реалій другої половини ХІХ століття. Поруч зі стрижневим мотивом відданості Батьківщині І. Франко розвинув сюжетну лінію кохання, але, порівняно з твором Ю. Словацького, суттєво її ускладнив. Автор візуалізував мотив двійництва в образах братів-близнюків Владислава і Гната Калиновичів. Це дало йому змогу представити цілісну особистість довершеного героя, який урівноважує протилежні первні, упевнено простує до благородної мети. Головна ж проблема полягає в тому, що така цілісність і гармонія – тимчасові, і з розвитком романної дії єдність персонажів перетворюються на суперництво, а спільні цілі відходять на задній план, беруть гору індивідуальні інтереси. Один із важливих Франкових посилів у романі – прагнення передати думку: навіть ідеальний герой, який не заплющує очі на проблеми суспільства, не відгороджується від нього, а намагається повернути інтелігенцію до громадського служіння, не спроможний цього зробити, оскільки саме «вище товариство» ще не готове до такого кроку, не наважується відмовитися від частини особистого комфорту заради інших.

У підрозділі 3.3. *«“Під тягарем власного страждання”: психологічні портрети братів Калиновичів»* досліджено життя та діяльність Владислава та Гната Калиновичів. Висвітлено ті чинники, які вплинули на формування життєвих поглядів героїв. Значну увагу зосереджено на з'ясуванні впливу Регіни на зміну ідеологічних пріоритетів Калиновичів.

Іван Франко, дещо ідеалізуючи працелюбного і, якщо використати сучасну лексику, «фартового» Владка, усе ж більше уваги зосереджує на Начкові, постійно акцентує на його переживаннях і вчинках.

У «Лелі і Полелі» автор обрав своєрідну тактику викладу, він намагався описати події крізь світоглядну оптику інтроверта Начка. Саме героєві, задивленому в себе, І. Франко довіряє розкриття важливої чуттєвої сфери твору. Письменник зосереджується на переживаннях Гната, його внутрішньому житті, психології поведінки.

Начко боїться зрадити власний обов'язок, адже він працює на користь загалу, розуміє необхідність відданої суспільної праці та самопожертви. Через це почуває себе невпевнено поруч із дівчиною, яка, сама того не бажаючи, вносить велике сум'яття в душу Начка, вибиває його з колії. Роздумуючи над кожним кроком, який він робить назустріч Регіні, хлопець zarazом намагається з'ясувати, чи не відмовляється він від власної обіцянки служіння народові.

Щирої та доброї вдачі, Начко шукав усіх можливих засобів, аби допомогти Регіні у вирішенні її клопотів. Як наслідок, довелося пожертвувати успішною кар'єрою зразкового редактора. Нестримна закоханість змусила хлопця змінити триб життя, докорінно переглянути свою попередню поведінку. Він відмовився від усталених переконань, зрадив самого себе. І це призвело до трагедії, до втрати власного «я» та навіть до самогубства. Без власного «я» Начко Калинович жити не може, він здійснив спершу моральне самовбивство, а вже потім припинив своє фізичне існування.

Роздумуючи над причиною трагедії Гната, доходимо висновку: фактично він сам загнав себе у могилу, звузивши, обмеживши свої діяння та життєві зацікавлення до одного егоїстичного бажання – бути з Регіною. Задля цього він віддав усе.

Владислав Калинович є другим «я» Гната Калиновича. Ця частина «двоєдиного рицаря» є повною протилежністю своєму братові. Цікаво відзначити, що автор ніде не видає Владкового внутрішньо-психологічного стану, не розкриває читачеві процесу його самоусвідомлення. Якщо в змалюванні образу Гната ми бачимо добру ознайомленість Івана Франка з процесами зміни психічних станів людини, то при зображенні Владислава, письменник зосередився на його «зовнішній історії», себто відмінно відтворив тогочасний суспільний стан, у якому молодий герой розгорнув адвокатську діяльність.

Автор, здається, зумисне при «конструюванні» образу Владислава тримає за сімома замками все, що відбувається всередині героя, «приховує» його переживання, емоції. Загалом же психологія поведінки Владка і Начка зображена нерівномірно. Владиславові переживання не настільки виразні, тому-то в романі змальовано лише зовнішню діяльність хлопця, яка необхідна для розгортання сюжету: продовження любовної лінії, окреслення любовного трикутника. Лише у фінальній частині роману дещо більше дізнаємося про внутрішній світ Владислава, його психоемоційний стан. Це стається тоді, коли нерозривний зв'язок, що існував між братами, раптово уривається. Прочування братової трагедії та важкі емоційні удари роблять Владкове життя нестерпним. Як наслідок: братерський зв'язок відновлено, але лише через смерть, через поєднання у світах кращих.

Передусім фатальне кохання, хоча не тільки воно, знищило обох Калиновичів. Змінилися не лише стосунки хлопців, але їхнє ставлення до ідеалів та цілей. Спільні дитячі переживання, спільне долання багатьох перешкод та формування світоглядних основ, здавалося б, зміцнили «двоєдиного лицаря-борця» у вірі в

перемогу власних ідеалів. Але навіть наймогутніші лицарі «без страху і докору» мають свою ахіллесову п'яту. У Калиновичів нею виявилось фатальне кохання, яке зруйнувало всі їхні починання.

У підрозділі 3.4. «Психологічні виміри любовного трикутника» досліджено образ Регіни Кисилевської, а також проаналізовано її вплив на братів Калиновичів. Значну увагу приділено засобам увиразнення, які використав автор для підсилення експресивності образу фатальної жінки.

Регіна Киселевська – нетипова галичанка, яка полонила серця обох братів. Непримітна шатенка, із коротким волоссям, у темній сукні, нічим не привертала уваги інших, однак у серцях обох братів прокинулося глибоке почуття. Як переконують дослідники, Франкова фатальна жінка часто є фізично не надто привабливою, натомість вона володіє «родзинкою», на яку й ловляться чоловіки. Науковці, зокрема М. Возняк та І. Денисюк, довели, що жіночі образи у творах І. Франка мали реальних прототипів. Тож, як відомо, у «Лелі і Полелі» саме постать Целіни Зигмунтовської автор «підліпшив» бажаними поетичними рисами з багатих «шпихлірів» творчої уяви. Створивши образ героїні, автор замінив дві літери в імені його симпатії: Целіна – Регіна. Це ймення походить з латинської мови, в якій слово «regina» означає «королева».

В образі Регіни Киселевської поєдналися дві цілком протилежні риси. Відтак чуттєвому та емоційному Начкові вона видається «шляхетною», «доброю», а водночас «підлою», «негідною». Натомість Владислав ті риси, які Гната дратували, уважав принадою Регіни: «більше нервів – отже, більше душі, більше характеру». Для одного з братів ця дівчина стала втіленням близького і звичного світу, органічним доповненням його життя, а для іншого – недосяжним ідеалом, про який він марив, задля наближення до якого готовий був зрадити свої переконання.

Протилежності внутрішнього світу Регіни автор увиразнив зовнішніми колористичними засобами. Першим контрастом, який чітко вирізняв незнайомку, були її темна сукня та бліде лице, через що зовнішність кароокої шатенки видається ще більш ефектною. Уважний читач розуміє, що білий колір «святості» лише на перший погляд контрастує з чорним кольором «хаосу», насправді ж, він підсилює темну барву, робить її вимовнішою. Як наслідок, таке поєднання барв несе одному з братів страждання та біль, а обом – життєву поразку і смерть.

Майстерність Франка-портретиста дивує, адже він доповнює фатальний образ Регіни щоразу новими, нерідко непоєднуваними, на перший погляд, деталями, але все це видається вельми органічним, природним. Егоїстична, владна жінка в фіналі твору перетворюється на подвижницю, яка присвячує життя служінню народові. І. Франко дбайливо прикрив Регіну ніжним серпанком жінки-матері, яка виховує сина – «єдину любов її життя», «вірний образ батька».

У підрозділі 3.5. «Майстерність Франка-портретиста: плеяда другорядних героїв роману» зосереджено увагу на образах, які доповнюють картину та діють

довкола головних героїв роману. Також проведено паралелі між життям деяких прототипів та Франковими героями.

Поруч зі сповненими благородних ідей Калиновичами та їхньою жаданою, омріяною Регіною, у романі є герої, які діють на другому плані, але задають ритм, підштовхують головних персонажів до дії.

Більшість негативних героїв належить до неукраїнських суспільних груп. «Містком», який І. Франко проклав між ними та братами Калиновичами, стала Регіна. Першою, кого зобразив автор поруч з нею, була її тітка Дреліхова. Стара матрона у спілці з племінником Ернестом з усіх сил намагалася допомогти графові Адольфові знищити суспільно важливу справу Калиновичів. Виконання задуманого відбувалося проти обох братів одночасно: наївного і щирого Гната тітка «знешкодила» фальшивими листами від Регіни, а Владислава вдалося відірвати від справи за допомогою взаємних почуттів між ним та самою ж племінницею. Є підстави вважати, що в романі І. Франко якнайточніше змалював тітку Целіни Зигмунтовської.

Ернест Киселевський, рідний брат Регіни, згубно впливає на Гната Калиновича. Він, немов шкідник-паразит, обманом і підступом штовхає Начка до ренегатства. Це демонічний образ посередника. Маючи чудовий важіль впливу, кровну спорідненість з Регіною, Ернест швидко проник в особистий простір Гната Калиновича, відтак, навмисне втручаючись у його справи, привласнив здобутки молодого журналіста, вкрав час і суспільний авторитет.

Так званим «замовником» підступної справи проти братів Калиновичів був граф Адольф – «дбайливий батько» галицької шляхти. В образі графа Адольфа автор зобразив реакцію тодішньої влади на аналогічні дії люду посполитого. Поважний представник влади готовий був їхати в будь-який кінець Імперії та долучати до справи якнайбільше знайомих, аби лише придушити протести, які загрожували його правлінню.

Граф Гіацинт, представник того самого «щабля шляхетського блиску», що й Адольф, також виявляє неабияку стурбованість діяльністю Калиновичів. Ім'я цього графа підібрано не випадково – воно виконує експресивну функцію, тобто показує прихований світ у свідомості, надрах інтелекту, гамі емоцій, почуттів і мрій героя.

Проаналізувавши образи представників тогочасної владної верхівки, розуміємо, що до такого типу людей І. Франко ставився з великою неприхильністю, а навіть із погордою, осорогою. Він намагався зобразити, як згубно егоїстичні дії керівних вельмож впливали на весь народ загалом, на молоде поступове покоління зокрема.

Описи тюремних персонажів більш рельєфні. Винятком є хіба що ключник, якого Франко вводить у твір лише епізодично, показуючи його як винятково жорстокого та лукавого чоловіка.

Дід Семко Туман нагадує чи то кобзаря-лірника (у чоловіка на колінах ліра), чи то біблійних пророка, апостола або мученика за віру. Письменник містифікує

цього діда, його портрет, виконаний у романтично-готичній манері, підсилюють незвичні обставини тюремних реалій ув'язнення.

Один яскравий жіночий образ (Регіна) відтінюють інші, лаконічно й однозначно окреслені, сюжетно зумовлені. Пані Миколайова постає доброю наставницею та підпорою хлопцям, намагається дати щиру материнську пораду, зрештою, про неї майже нічого невідомо. Два інші, контрастні до Миколайової жіночі образи – Войцехова та Дреліхова – виринають на різних етапах життя Калиновичів, проте не відрізняються у ставленні до них.

Отже, у романі «Лель і Полель» бачимо упорядковану та продуману до деталей систему персонажів, яку автор майстерно відточує різним художнім інструментарієм.

У **висновках** узагальнено результати дисертаційної роботи.

Роман Івана Франка «Лель і Полель» доцільно розглядати в загальному контексті творчості письменника та контексті провідної, визначальної проблематики його художніх полотен.

Попри значну розробленість питання Франкової романістики, варто зазначити, що роман «Лель і Полель» досліджений недостатньо, про нього науковці згадували побіжно, трактували як певний «перехідний», «підготовчий» етап до творення інших знакових творів, зокрема роману «Перехресні стежки». При дослідженні роману «Лель і Полель» слід пам'ятати про первісну інтенцію автора, про його бажання залучити якомога ширшу читацьку аудиторію через висвітлення захопливого динамічного сюжету, в основі якого, врешті, опиняється тема любовного трикутника, вийти на далеко ширші горизонти, представити й актуалізувати важливі для українства питання.

Роман «Лель і Полель» вирізняється не тільки глибокоідейним підкладом, у творі, ідучи назустріч читачеві, автор вибудовує надзвичайно захопливий стрімкий сюжет. Особливо мальовничими та сповненими духом авантюризму є сцени зі життя львівських «яндрусів». У наступних частинах цю динаміку дещо знижено, акцію переведено у психологічну площину, у внутрішній світ головного героя. Автор передає стан людини, яка переживає складну внутрішню боротьбу, перебуває на межі екзистенційного вибору. Концентруючи увагу на багатовимірному внутрішньому мікрокосмі Начка Калиновича, І. Франко ретранслює різні етапи вагань і сумнівів героя, його поступову моральну деградацію, зумовлені домінуванням нераціональних імпульсів. Зрештою, ці емоційні пориви призводять до його життєвої катастрофи.

Незважаючи на те, що за життя І. Франка роман у своєму первісному цілісному варіанті так і не був надрукований, твір усе-таки отримав певний суспільний резонанс (можливо, й не надто значний). Через публікації окремих новел («Jeden dzień z życia uliczników lwowskich», «Bohater mimo woli», «Cukwasy», «Яндруси»), які письменник створив на основі роману, українські та не тільки українські читачі мали змогу ознайомитися (бодай частково) із Франковим «Лелем і Полелем». Деякі сучасники у своїх відгуках про художні полотна (йдеться

передусім про ті, що постали на романній основі («Леля і Полеля») письменника називали новатором та звертали увагу на виняткову майстерність (особливо у творенні персонажної галереї) автора (Н. Кобринська); інші наголошували на необхідності доопрацьовувати твори й підлаштовувати їх під актуальний літературний процес, глибше враховувати політичні реалії (О. Борковський, М. Павлик); були й ті, хто заперечував будь-яку цінність Франкової прози, вважаючи твори письменника вигадкою (Г. Цеглинський). Можна з упевненістю твердити про вивершеність, правдивість й актуальність Франкових майстерверків. Значна увага читацької аудиторії, особливо ж літературознавців, до такої багатопланової, багатопроблемної прози письменника засвідчує непроминальність його художнього слова, уміння творити на всі часи, аналізувати широко, реагувати на виклики сучасності, прогнозувати майбутнє.

У сучасному літературознавстві Франків роман «Лель і Полель» неодноразово потрапляв в об'єктив дослідницької уваги. У низці цікавих розвідок доведено, що роман недооцінювали, несправедливо відкидали на маргінеси наукових студій, адже у творі на високому мистецькому рівні представлено, розгорнуто цілий комплекс важливих проблем, які не втратили актуальності й досі. Першим, хто з належною ретельністю дослідив роман, був М. Возняк. Учений на основі рукописної копії Ольги Франко та друкованих польськомовних оповідань відтворив повний варіант роману українською мовою, помістивши його у другій книзі тридцятого тому збірника творів Івана Франка, опублікованого у 1929 році у видавництві «Рух». Однак неточності видання змусили І. Глинського внести уточнення до змісту та перекладу роману. Результат роботи науковця і став підставовим для провадження цього дослідження.

Причиною тривалого «перебування» роману за бортом літературознавчого осмислення було те, що в радянський період дослідники воліли вибирати з огрому Франкової художньої спадщини твори на актуальнішу тоді робітничу тематику, ніж говорити про ідеї національної самобутності та способи боротьби за її утвердження. Значний поштовх до глибшого та інтенсивнішого осмислення «Леля і Полеля» дав франкознавець І. Денисюк. Науковець підійшов до рецепції роману через малу прозу І. Франка. Він стереометрично дослідив роман й аргументовано відзначив, що у творі виразними є риси новелістичного стилю, особливості сконцентрованого письма. Денисюкові роздуми про «Леля і Полеля» продовжили та розвинули інші франкознавці, зокрема Л. Бондар, Т. Гундорова, Л. Каневська, В. Корнійчук, М. Легкий, Т. Пастух, М. Ткачук та інші.

Роман «Лель і Полель» – чудовий зразок неповторного Франкового стилю. Застосовуючи своєрідний синтез романтичного, реалістичного та модерністичного начал, Франко продемонстрував унікальне вміння органічно поєднувати засоби різних літературних стилів в одному художньому полотні. Позитивізм, підживлений впливами романтизму, який панував тоді в польській літературі, мав визначальний вплив на створення багатьох образів роману.

Найяскравішим виявом отих «романтичних інгаляцій» є наявність, а, властиво, сміливе використання фантастичних елементів у ньому.

До романтичних елементів, тих деталей, які додають творові «тепліших» кольорів, належать таємниці, що їх закрито за товстими мурами в'язниці. У романтичному дусі передано захоптиві, нерідко авантюристичні пригоди малих братів Калиновичів. Також романтичним ореолом оповито стосунки закоханих Владислава та Регіни. Романтичною, із рисами казково-баладного сюжету можемо назвати, наприклад, історію старого псевдорозбійника Семка Тумана. У романі виразно простежуємо елементи інших літературних напрямів, таких як: натуралізм, імпресіонізм. Через використання виразних, прикметних засобів цих модерних течій Франко створив «ефект присутності» та передав якнайточніший опис зображуваного. Приміром, поетика натуралізму виходить на перший план у зображенні особливостей інтер'єру в'язничної камери, у якій малі Калиновичі відбували покарання, чи в зображенні копіткої праці у друкарні Гната, де «важка» робота великої друкарської машини заповонила весь простір видавництва. Через прийоми натуралізму авторові вдалося рельєфно передати всю складність характеру Ернеста Киселевського. Завдяки імпресіоністичним знахідкам Франко зумів викінчити психологічні портрети героїв твору, «заграти» на найтонших струнах їхніх душ. Використовуючи увесь розлогий потенціал модерністичних напрямів, особливо ж спрямованість на психологізацію творчості, І. Франко зумів зглибити усю складність внутрішньої боротьби Гната, візуалізувати його переживання. Страждання та вагання хлопця передано за допомогою внутрішніх монологів, у яких звучить гарячкова мелодія «роздразнених» нервів змордованого нерозділеним коханням і невсипущими докорами сумління Гната Калиновича. Окрім Гнатової, модерним «рентгенівським променем» автор «просвічує» душі мовчазної Регіни та нахабного Ернеста Киселевського, таємничого Семка Тумана й інших героїв роману.

Владислав та Гнат Калиновичі – невтомні борці за національну ідею. В образах близнюків закладено складну внутрішню боротьбу письменника: він розривався між місією громадського діяча та невинного романтика. На прикладі цих героїв письменник, можливо й несвідомо, представив власний світогляд та показав особисте бачення того, як справжні національні герої повинні виводити рідний народ «з-під ярма і тюрем». Найвиразнішою є постать Гната Калиновича. У ньому автор відобразив стрімкий кар'єрний злет молодого журналіста, який піднявся на вершину успіху. Водночас письменник показав усю трагедію того, як нестримне, нерозсудливе бажання здобути серце коханої може звести нанівець усе попередньо здобуте, ба більше – призвести до біди. Менш виразною є постать Владислава Калиновича – цілеспрямованого адвоката, який завдяки своєму розуму та відвазі гідно представляв у судах інтереси селянства. Однак він не зумів залишитися до кінця вірним ані власній справі, ані рідному братові після того, як у його житті з'явилася жінка. Борців за суспільну справедливість поступово звела на манівці фатальна зустріч із жінкою – Регіною Киселевською. Ця непримітна,

нетипової краси шатенка перевернула з ніг на голову все життя братів Калиновичів. Образ Регіни, є всі підстави вважати, І. Франко найвірогідніше змалював із Целіни Зигмунтовської.

Герої епізодичних ролей часто задавали ритм у житті братів Калиновичів. Владні вельможі, яких письменник висміяв на сторінках твору, демонструють поведінку типових чиновників кінця ХІХ століття. Матрону Дреліхову також змалювано з реальної особи – тітки Целіни Зигмунтовської, яка добряче допекла Франкові. Ернест Киселевський – своєрідний антигерой, для якого не існувало жодних моральних цінностей, це до певної міри збірний образ негативного типу людей, які щоденно нахабством та ненаситними споживацькими апетитами придавлювали душу Франка-романтика.

До епізодичних образів належить начальник тюрми. Під кумедним зовнішнім виглядом керкермейстра приховано риси підступної людини, хитрого лиса, який підступом й обманом намагається заволодіти скарбами Семка Тумана. Народний месник Семко Туман виконує своєрідну роль батька для малих Калиновичів. Саме він, після того, як хлопці дали йому обітницю вірно служити рідному народові, відкрив малим неофітам таємницю свого скарбу. Усі образи – позитивні та негативні – творять неповторну, вельми своєрідну загальну картину роману, наповнюють колоритом життя головних героїв твору. Через усю галерею персонажів роману «Лель і Полель», хоча й контурно, однак дуже виразно, відтворено життя галицького суспільства кінця ХІХ – початку ХХ століття.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Публікації у фахових виданнях

1. *Войтків О.* «Штука доволі широка і, смію думати, інтернаціональна»: штрихи до історії написання Франкового роману «Lelum i Polelum» // Українське літературознавство. 2015. Випуск 79. С. 58–63.
2. *Войтків О.* До історії одного творчого задуму Івана Франка («Герой поневолі» – «Lelum i Polelum»: підказки Івана Денисюка) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Випуск 62. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 102–106.
3. *Войтків О.* Психологічні виміри любовного трикутника в романі Івана Франка «Лель і Полель» // Spheres of Culture. Lublin, 2017. Volume XVI. P. 190–198.
4. *Войтків О.* Порозуміння та протистояння: українсько-польське питання в романі Івана Франка «Lelum i Polelum» // Українське літературознавство. 2016. Випуск 81. С. 226–235.
5. *Войтків О.* Проблема стосунків героя і суспільства у романі Івана Франка «Лель і Полель» // Українське літературознавство. 2016. Випуск 82. С. 190–196.

Додаткові публікації (матеріали та тези конференцій)

1. *Войтків О.* «Під тягарем власного страждання»: психологічні портрети братів Калиновичів // «Дивлячись на цей гірський світ». Літературознавчий збірник ; НАН України, Інститут Івана Франка ; Наукове товариство ім. Шевченка. Львів, 2018. С. 169–181.

АНОТАЦІЯ

Войтків О. М. Художня концепція героя в романі Івана Франка «Лель і Полель». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література». – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2018.

У Франковому романі «Лель і Полель» із властивою письменникові глибиною представлені різнотипні особистості з багатьох прошарків населення Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

У назагал реалістичному романі можна віднайти елементи різних літературних напрямів. На основі класичного романтичного прийому контрасту «вибудовано» образ Регіни Киселевської. Психологізація творчості, прийоми інтроспекції, перенесення уваги із зовнішнього сюжету на внутрішній, зображення душевних колізій героя, внутрішні монологи – усе це риси, притаманні модерністичному стилю письма. За допомогою естетики натуралізму І. Франко зумів яскравіше зобразити складні до сприйняття моменти. Змалювання світу «таким, яким він видавався в процесі перцепції» найкраще відтворено саме завдяки імпресіоністичним прийомам.

Владислав і Гнат Калиновичі – головні суб'єкти романної дії, які уособлюють ідею відновлення справедливості. Образ Регіни Киселевської зображений у романі вкрай лаконічно. Письменник наділив її прикметами, які літературознавці характеризують як ознаки фатальної жінки, а її ім'я чітко перегукується з іменем симпатії І. Франка – Целіни Зигмунтовської. Серед героїв, що мали згубний вплив на Владислава, був брат Регіни Ернест, який виконує в романі функцію своєрідного шкідника, а також тітка Дреліхова. І. Франко дошкульно висміяв високоповажне шляхетне оточення Дреліхової – графів Адольфа, Альфонса та Гіацинта. Окрім впливових і сильних владних мужів, автор змалював ще й закостенілу галицьку інтелігенцію. Ці описи контурно відтворюють типову поведінку чиновників кінця ХІХ століття.

Ключові слова: «польський період» Івана Франка, міжетнічні стосунки, художній герой, портретна деталь, контраст, прототип, двійництво, фатальне кохання, роздвоєність, ренегатство, психологічний портрет, суспільний контраст.

АННОТАЦИЯ

Войтків О. М. Художественная концепция героя в романе Ивана Франко «Лель и Полель». – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на получение учёной степени кандидата филологических наук (доктора философии) по специальности 10.01.01 «Украинская литература». Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2018.

В романе И. Франко «Лель и Полель» с присущей писателю глубиной представлены разнотипные личности из многих слоев населения Галичины второй половины XIX – начала XX века.

В общих чертах реалистическом романе можно найти элементы разных литературных направлений. На основе классического романтического приема контраста «выстроен» образ Регины Киселевской. Психологизация творчества, приемы интроспекции, перенос внимания с внешнего сюжета на внутренний, изображения душевных коллизий героя, внутренние монологи – все это черты, присущие модернистскому стилю письма. С помощью эстетики натурализма И. Франко сумел ярче изобразить сложные к восприятию моменты. Изображение мира «таким, каким он представлялся в процессе перцепции» лучше воспроизведено именно благодаря импрессионистическим приёмам.

Владислав и Гнат Калиновичи – основные борцы, которые несут идею восстановления справедливости. Образ Регины Киселевской изображён в романе крайне лаконично. Писатель наделил ее приметами, которые литературоведы относят к чертам роковой женщины, а ее имя четко перекликается с именем возлюбленной И. Франко – Целины Зигмунтовской. Среди героев, которые имели пагубное влияние на Владислава был брат Регины Эрнест, который выполнял функцию своеобразного вредителя, а также тётя Дрелихова. Франко хлётко высмеял достойное благородное окружение Дрелиховой – графов Адольфа, Альфонса и Гиацинта. Кроме влиятельных и сильных властных мужей, автор описал еще и закостеневшую галицкую интеллигенцию. Эти описания контурно воспроизводят типичное поведение чиновников конца XIX века.

Ключевые слова: «польский период» Ивана Франко, межэтнические отношения, художественный герой, портретная деталь, контраст, прототип, двойственность, роковая любовь, раздвоенность, ренегатство, психологический портрет, общественный контраст.

SUMMARY

Voitkiv O. M. Artistic concept of hero in Ivan Franko's novel "Lelum i Polelum". – Qualifying scholarly work submitted as a manuscript.

Dissertation for a candidate degree in philology (Doctor of Philosophy) within the specialty 10.01.01 "Ukrainian Literature" – Ivan Franko National University of Lviv, 2018.

In his novel "Lelum and Polelum" the author with his inherent profundity depicted diverse personalities of different social strata of Halychyna in the second half of 19th – beginning of 20th century.

The first chapter “The novel of Ivan Franko «Lelum i Poplelum» in the context of the Ukrainian literature development” describes how the novel was written. Taking into account the fact that Ivan Franko wrote the novel to participate in the competition held by the weekly paper “Kurjer Warszawski” and the target audience primarily was the Polish readers, the novel was written in Polish. Unfortunately, the novel was not properly evaluated. Thus, Franko could not publish it.

The second chapter “The complicated novel «Lelum i Polelum»: from romanticism to modernism” analyses the text in the context of literature process of the end of 19th – beginning of 20th century. The generally realistic novel includes elements from different literary movements. The image of Regina Kyselevska was created on the basis on the classic romantic method of contrast. The psychologization of creative work, introspection methods, shift of attention from external plot to internal, illustration of hero’s mental collisions, inner monologues – these are the features inherent to the modernism style of writing. Having used the esthetics of naturalism, Franko managed to more brightly depict the moments difficult for perception. Apart from that, the naturalism methods helped to emphasize, complete the image of Ernest Kyselevskiy. The novel also includes some principles of impressionism. The impressionism methods best reproduced the portrayal of the world in such way as “it seemed to be in the process of perception”.

The thirds chapter “The diversity of characters in the novel «Lelum i Polelum»: artistic and ideological dimensions” analyses all literary characters of the novel. Vladyslav and Hnat Kalynovych are the main fighters supporting the idea of restoring justice. The novel is intertextual which gives reasons to draw a parallel between these characters and characters from Juliusz Słowacki’s drama “Lilla Weneda”. The image of Regina Kyselevska is portrayed quite laconically in the novel. The writer endowed her with the features of fatal woman, as defined by literary scholars, and her name distinctly correlates with the name of I. Franko’s beloved one – Cyliina Zygmuntowska. The two characters who had a destructive influence on Vladyslav were Ernest, Regina’s brother, who functioned as a parasite and aunt Drelikhova. Franko ridiculed the honorable noble people surrounding Drelikhova – counts Adolf, Alfons and Hiatsynt. In addition to influential and powerful officials, the author described the numb Halychyna intelligentsia. These descriptions reproduce the typical behavior of the officials at the end of 20th century. The influence of the secondary characters is very important for the development of events in the novel. The Kalynovych brothers could have succeeded in what they did but the author’s idea was to show how the perfidious reality puts pressure on the initiators of social change.

Key words: Ivan Franko’s “Polish period”, interethnic relations, literary character, portrait detail, contrast, prototype, fatal love, dualism, turncoatism, psychological profile, social contrast.